

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG · цена 5 лв. · ЮЛИ 2015

NATIONAL GEOGRAPHIC

БЪЛГАРИЯ

Родината на сърфа

МИСТИЧНАТА ВРЪЗКА НА ХАВАЙЦИТЕ С ОКЕАНА

ЗАДРУГАТА
НА КОСАТКИТЕ

ПЛУТОН
НА ХОРИЗОНТА

ЕБОЛА
ЗАГАДКАТА ОСТАВА

ISSN 1312-6571

5

лв.

07

9 771312 657220

Ловци на гивеч в маскировъчно облекло позират за снимка в ДР Конго, огнище на епидемия от ебола през 1976 г.

76 Да преследваш убиец

Последната криза, свързана с еболата, може да разкрие улики къде се крие вирусът между епидемиите.

Текст: Дейвид Куомън Снимки: Пийт Мюлер

26

Съвсем по хавайски

Някога спорт, запазен само за вождовете на островите, днес сърфингът свързва хавайците с тяхната културна идентичност.

Текст: Джон Ланкастър
Снимки: Пол Никлин

50

Най-сетне Плутон

Този месец космически апарат, изстрелян през 2006 г., ще хвърли поглед отблизо към бившата девета планета на нашата Слънчева система.

Текст: Надя Дрейк
Илюстрации: Дейна Бери

62

Треска за храна

Щом дойде време за хранене, косатките разкриват не толкова апетита, колкото хитростта си.

Текст: Вирджиния Морел
Снимки: Пол Никлин

102 Фото свидетелство | Планинци

Всяка година за една седмица те живеят като траперите от XIX в. и се отърсват от игото на цивилизацията.

Текст: Джеръми Бърлин Снимки: Дейвид Бърнет

На корицата Поглед през тунела на най-известната вълна в света, символ на хавайската идентичност Снимка: Пол Никлин

Без риск за очите

Спиралата може да направи пищни и най-хилавите мигли. Някои компании обаче използват зайци като опитни животни. Изследванията, които включват прилагане на продуктите върху очите на животните с цел да се определи тяхната токсичност, могат да доведат до слепота или смърт.

Може би им се вижда краят. Ново проучване в Ливърпулския университет показва, че ключът към създаването на гримове без пострадали животни се крие в едноклетъчните. Според еколога Давид Монтан евтините и изобилни организми имат гостатъчно общи гени с хората. „Това е бъдещето на опитите с животни – казва Монтан. – Едноклетъчните нямат централна нервна система и съответно не изпитват болка.“ Използването им ще донесе добри новини за опитните зайчета и техните защитници.
— Катрин Цукерман

И КАК ДА СЕ КАЗВА? Вие решавате

Ако някога сте искали да кръстите планета, това е вашият шанс. Международният астрономически съюз (МАС) търси помощ за имената на 32 екзопланети – планети, които обикалят около други звезди. Научни и културни организации били приканени да предложат имена. До 15 юли широката общественост може да класира финалистите на адрес nameexoworlds.org. Най-близката планета е на 10 светлинни години от Земята, най-далечната е на повече от 2300. „Няма данни някоя да е обитаема – казва Тиери Монмерл от МАС, – но за някои не е напълно изключено.“ — Даниел Стоун

ОБРАЗИ

Индонезия

Край източния бряг на Сулавеси, на дъното на протока Лембе, опуленото лице на 30-сантиметрова риба звездоброец се появява от черния вулканичен пясък. Тези риби, наречени така, защото очите им са разположени отгоре на главата, дебнат плячката си от засада.

СНИМКА: ДЖЕНИФЪР ДЖО

A high-angle, close-up photograph of a person surfing on a large, powerful wave. The water is a vibrant blue-green, and the surfer's arm and leg are visible as they ride the crest of the wave. The surfer is wearing a colorful bikini. The wave is breaking, creating white foam and spray. The overall mood is dynamic and energetic.

Хавайски корени

*Зад лъскавата фасада на туристическите плажове
местните хора остават верни на духа на океана*

От Джон Ланкастър
Снимки: Пол Никлин

Точно в този ден вълните на родните острови на сърфа бяха разочароващи – вяли, едва до гърди и дразнещо редки. Въпреки това на хавайците никога не им е трябвала специална причина, за да грабнат сърфовете и да влязат в океана, така че зоната за изчакване беше пълна.

Някои имаха племенни татуировки като на полинезийски воители. Яхнал сърфа в дълбоките води край рифа, аз оглеждах гълпата със свит на топка стомах и чувството, че не ми е тук мястото.

Макаха отдавна е известен като плаж, където *хаоле* – хавайското понятие за белите хора и други натрапници – си търсят белята. Разположен на Западния бряг на Оаху, далеч от гълпите по лъскавото северно крайбрежие – в Сънсет Бийч или Пайплайн – и от ол-инклузив туристите в Уайкики Бийч, той има репутацията на затворена и недостъпна общност, където господстват потомците на древните полинезийски мореплаватели, заселили островите.

Дори и тези жители на Макаха, които са се примирили с преминаването под властта на САЩ през 1898 г. – а някои още не са, – са твърдо решени да не позволят същото да се случи и с вълните им. Има безброй истории за новодошли сърфисти, които са били

прогонени от тукашните вълни – понякога със счупени носове, тъй като са престъпили някое неписано правило.

В продължение на половин час се носих край зоната за изчакване с надеждата да ми се удаде случай, докато най-сетне забелязах вълна, към която сякаш никой нямаше претенции. Обърнах дъската към брега и загребах с всички сили. Точно когато започнах да набирам скорост обаче, едно момче с каменна физиономия върху бодиборд се заизкачва по същата вълна. Здравно се опря с ръка на рамото ми и ме избута от вълната, като в същото време се засили надолу по нея. Отказах се и загребах към брега.

Но в течение на няколко седмици, които прекарах в Макаха, проумях, че този на пръв поглед грубиянски протекционизъм всъщност е доста по-сложен. В крайна сметка хавайците са изконните сърф фанатици, възприели спорта още някъде по времето на Кръстоносните походи. И в известен смисъл са успели да оцелеят. От появата на първите бели хора в края на XVIII в. историята им е неизменно белязана от загуби – първо човешки загуби, когато привнесените болести покосили редиците им, после загуби на земя,

Джон Ланкастър описа казахстанската столица Астана в броя от юли 2012 г. Последната статия на Пол Никлин беше за Юкон, Канада, в броя от февруари 2014 г.

Само по мало – препадка – строителният работник Кели'юкалани Макуа демонстрира традиционни татуировки, които разказват историята на живота му. Бодиартът е популярен признак за хавайска идентичност, но рядко включва и лицето.

Имало храмове на сърфа, божества на сърфа и състезания по сърф с тълпи зрители, които залагали на резултатите. Кралските особи карали големите сърфове *оло*, издялани от дървесината на *улиуили* или *коа*, а техните поданици обикновено ползвали по-късите и тънки дъски *алайа*.

Мисионерите от Нова Англия, които последвали акостирането на британския изследовател Джеймс Кук през 1778 г., често биват обвинявани, че са ограничили спорта, който хавайците наричали *хе'е налу*. Изглежда основното им възражение било срещу обичая на местните хора да карат сърф голи. Далеч по-популно за сърфа, както и за самото хавайско общество било пристигането на европейски болести като едрата шарка. Когато американският конгрес формално анексирал Хаваите през 1898 г., местното население се било стопило до около 40 000 души – от може би 800 000 при акостирането на Кук.

Горчивото наследство на колонизацията е оставило неизличим отпечатък върху хавайците от поколението на Кеаулана. Той прекарал детството си в бедност, през повечето време в предоставено от държавата „стопанство“ – хавайския вариант на индианските резервати – в Нанакули, селище на Западния бряг. Избягал от къщи на десет години, лутал се между роднини и приятели, напуснал училище след 8 клас и неведнъж бил бездомен.

Океанът се оказал неговото спасение – „място, където да избягаш“, както казва той. Бил добър плувец и се научил да лови риба с харпун. Като юноша работил като гмуркач и откачал мрежите на филипинските риболовни корабчета от кораловите рифове. После открил сърфа.

Още от началото на века хавайски младежи обучавали туристите да сърфират по кротките вълни на Уайкики, а през детските години на Кеаулана все още имало неколцина хавайци, които карали сърфове от секвоя с V-образно дъно в прибоия край Нанакули. Научил се да кара на примитивен сърф, направен от слепени траверси. И все пак се отдал напълно на спорта едва след като се сближил с шепа

сърфисти *хаоле*, които пристигнали в Макаха в началото на 50-те години.

Пришълците карали леки сърфове от фибростъкло и балсова дървесина (която скоро била заменена от полистирен), които имали перки, за да завиват по-лесно. Макаха станал лаборатория за нови техники на сърфиране и модели сърфове, както и домакин на определяното като първо международно състезание по сърф през 1954 г. Кеаулана се включил в купона и скоро се превърнал в един от най-добрите сърфисти на своето поколение.

След военната служба и период, който прекарал по плажовете на Уайкики, през 1960 г. Кеаулана се завърнал в Макаха със съпруга и работа първо като пазач на плажа, а после и

Макаха се превърнала в лаборатория за нови сърф техники и модели дъски.

като спасител. В крайна сметка успял да си построи къща – след като спасил богат тексасец, който изпаднал в безсъзнание, докато карал сърф при големи вълни. Той дал на Кеаулана 30 000 долара в знак на благодарност.

Прочутите морски умения на Кеаулана му спечелили важна роля в културното и политическото пробуждане на Хаваите, станало известно като Втори хавайски ренесанс. През 1977 г. той поставил началото на състезанието по сърф, носещо неговото име, чиято купонджийска атмосфера и множество дисциплини напомняли за древния макахиски празник в чест на хавайския бог Лоно. Кеаулана се ползвал със статута на вожд, за който допринасяли и могъщата му физика и – при нужда – „поглед, който те смразява до костите“, както го определи най-големият му син Брайън. После добави: „Всяко местно дете добре познава този поглед.“

„Чичо Бъф“ бил абсолютно прагматичен, както проличало от начина, по който управлявал състезанието. Пристигналите от

В домашната си работилница в Махаха пенсионираният шофьор на автобус Брус Десото вае на ръка полистиренова гъска. „Работата ми е старомодна – казва той. – Днес компютри оформят гъските. Правят ги във фабрики.“

Да яхнеш вълните

Някога хавайците от всички обществени прослойки участвали в хе'е налу – пързалане по вълните – спорт със социално и ритуално значение. Днешните сърфисти използват сърфове от синтетични материали, напомнима за по-ранните дървени дъски.

1 Пайпо/бодиборг

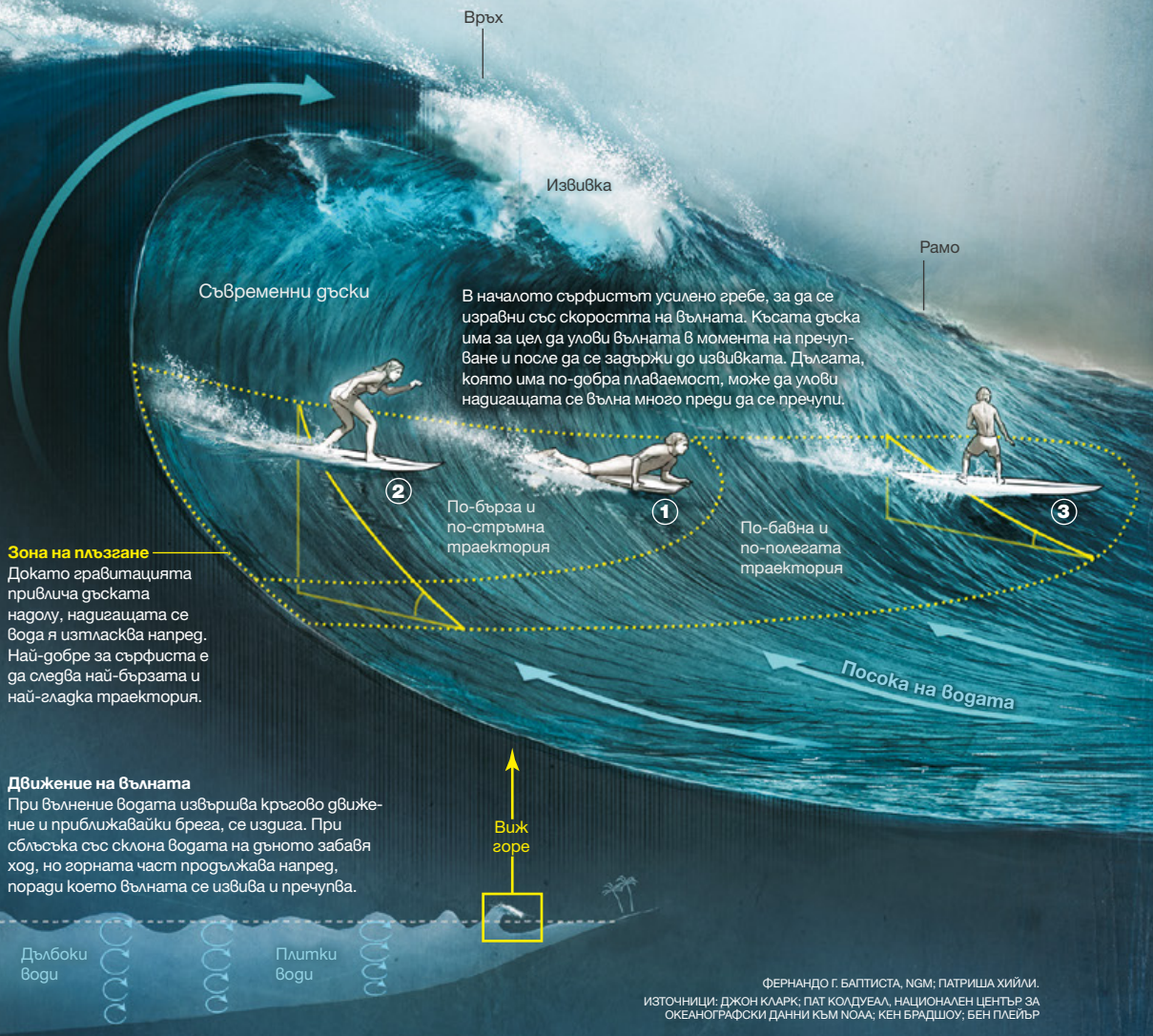
В отминали времена жени и деца използвали тези дъски, като гребели с ръце и ритали, за да уловят вълната. Днес използването на плувници придава допълнителна скорост.

2 Алайа/къса гъска

Древните сърфисти използвали тези дъски при стръмни вълни. Съвременният извит профил подобрява маневреността, подпомогнат от перки отдолу на задната част.

3 Оло/гълга гъска

Някога запазени само за вождове, най-големите дъски са подходящи за каране по дълги, заоблени вълни. При подходящи условия сърфистът може да се плъзга до ок. 400 м.

Музикантът Морони Нахо'ойкаука, който живее близо до Макаха, се разхожда със сина си Езекийл. Има татуировки на неща, близки до сърцето му: контурите на Хаваите, стъпките на един от по-големите му синове, акула за талисман и стих, изразяващ Вярата му. „Джа е Господ – казва той. – А Божието слово е музиката.“

и неговата история. Малцина сърфисти на Западния бряг бяха демонстрирали такъв талант във водата при толкова тежък живот на сушата. Имаше очевидни прилики между историята на Пайшон и тази на Бъфало Кеаулана. И двамата израснали в бедност и без дом, и двамата открили своето призвание в океана. Но докато Кеаулана успял да превърне своите морски таланти в слава и оholen живот, Пайшон се мъчеше да си намери място под слънцето и мечтаеше да стане професионален сърфист, макар че съвсем не беше ясно

как би могъл да стигне дотам. Както мнозина други по Западния бряг, и Пайшон имаше мътни етнически корени. Майка му Шарън е хаоле от Ню Джърси. Баща му Дон говори на пиджин (местното наречие) и е потомък на португалски имигранти, пристигнали на острова преди повече от век – заедно с китайци, японци и филипинци, за да работят в захарните плантации. Границата между местни и пришълци отдавна се е размила и Дон Пайшон смята, че в жилите и на него, и на сина му тече и малко хавайска кръв, макар

Малко след зазоряване две сестри и тяхната братовчедка са нагазили в прибоя на Макаха, за да загреят за състезание. Практикуването от малки на този дървен спорт на хавайските вождове учи децата да се гордеят с културата, която са наследили.

**СЛЕД ПОЧТИ
ДЕСЕТИЛЕТЕН ПОЛЕТ
„НЮ ХЪРАЙЗЪНС“ СЕ
ПРИБЛИЖАВА КЪМ
ЗАГАДЪЧНАТА ПЛАНЕТА
ДЖУДЖЕ. МОЖЕМ САМО
ДА ГАДАЕМ КАКВО ЩЕ
ОТКРИЕ ТАМ.**

НАЙ-СЕТНЕ ПЛУТОН

До средата на юли апаратът на НАСА „Ню Хърайзънс“ ще е изминал близо 5 млрд. километра и ще прелети на разстояние 12 500 км от Плутон – тук показан с Харон, най-голямата от петте му известни луни.

2005 г.

В Космическия център „Кенеди“ във Флорида космическият апарат „Ню Хърайзънс“ предстои да бъде затворен в аеродинамична капсула, която ще го предпази по време на полета през земната атмосфера. Това е най-бързият апарат, изстреляван някога, и ще достигне Плутон на 14 юли 2015 г.

**С ВРЕМЕТО
ПРЕДПОЛАГАЕМАТА
МАСА НА ПЛУТОН
ВСЕ ПОВЕЧЕ
НАМАЛЯВАЛА,
ДОКАТО НАКРАЯ
ЗАГУБИЛ
ПЛАНЕТНИЯ СИ
СТАТУТ.**

Томбо посветил около година на търсенето на липсващия свят с помощта на уред, наречен блинк-компаратор (букв. „мигащ сравнител“). Шумната машина позволявала на наблюдателя да прескача напред-назад през снимки с дълга експозиция на части от небето, често съдържащи стотици хиляди звезди и заснемани през интервал от няколко дни. Всяко тяло, изминало голямо разстояние през този период – например планета или астероид, би изглеждало все едно се движи при смяната на снимките.

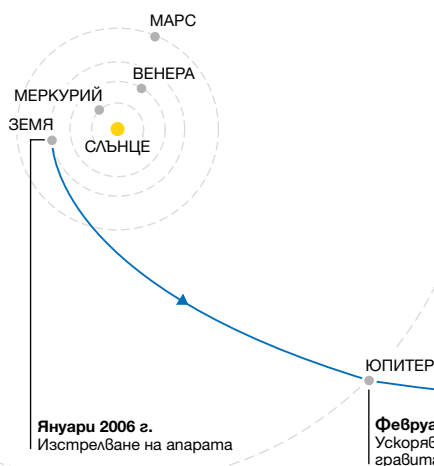
През въпросния късен следобед – датата била 18 февруари – Томбо работел с компаратора и се взирал в хиляди звезди, проверявайки всяка една на око. Внезапно на две снимки с интервал 6 дни, заснети през януари, той забелязал малко светло петънце, което не стояло на едно място. На едната снимка то било вляво от две ярки звезди, а на следващата било прескочило на няколко милиметра вдясно от тях. Томбо започнал да прехвърля снимките и да наблюдава как петънцето се връща на първоначалното си място и после пак се премества. Взел линейка и измерил колко точно е разликата между двете местоположения. После намерил още един небесен кадър, заснет по-рано през януари, и потърсил въпросното петънце. Най-сетне с помощта на увеличително стъкло успял да установи присъствието на потенциалната планета на още една поредица снимки, направени с друга камера.

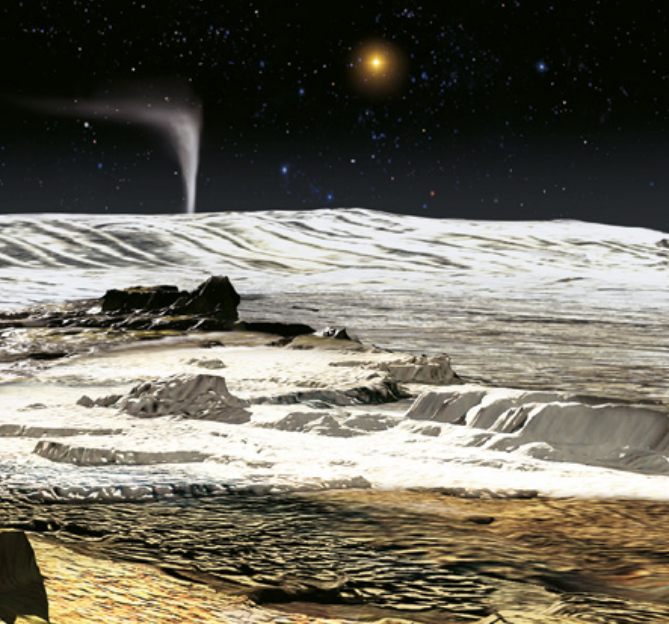
Бил открил Планетата X.

„Вглеждаш се в петънцето, което всъщност е Плутон, а то си е съвсем дребно – казва Уил Грънди, член на екипа на „Ню Хърайзънс“, който работи в обсерваторията „Лоуъл“. – Настина трябва да се взираш. Просто нямам представа как не е ослепял.“ След още няколко седмици допълнителни наблюдения обсерваторията „Лоуъл“ обявила откритието на Томбо.

Почти веднага обаче астрономите проумели, че нещо не е наред. Подскачащата точица светлина била твърде бледа, за да е Планетата X. Дори и най-добрите тогавашни телескопи не могли да фокусират диска на планетата, което означавало, че тялото е твърде малко, за да обясни криволиченията на ледените гиганти.

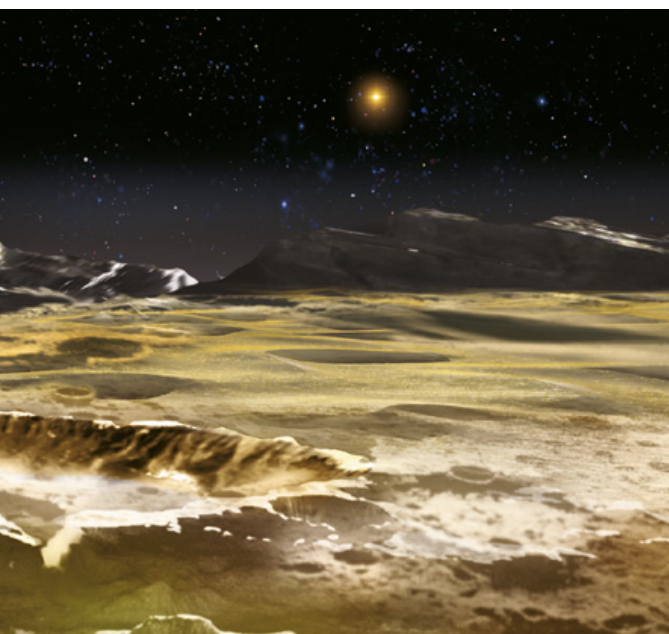
Основни моменти
в мисията на
„Ню Хърайзънс“

ТРИ ВЪЗМОЖНИ ПЛУТОНА

Пейзажът на планетата гжудже е оформен от екстремни сезонни промени и над него господства смесица от ледове от метан, азот и въглероден оксид. Мисията на НАСА „Ню Хърайзънс“ ще разкрие още подробности през лятото на 248-годишната орбита на Плутон. Тези научно правдоподобни изгледи показват как би могла да изглежда повърхността. Харон е увиснал в небето на заден план.

Три сценария, отгоре надолу:

ТЕКТОНСКА ПОВЪРХНОСТ

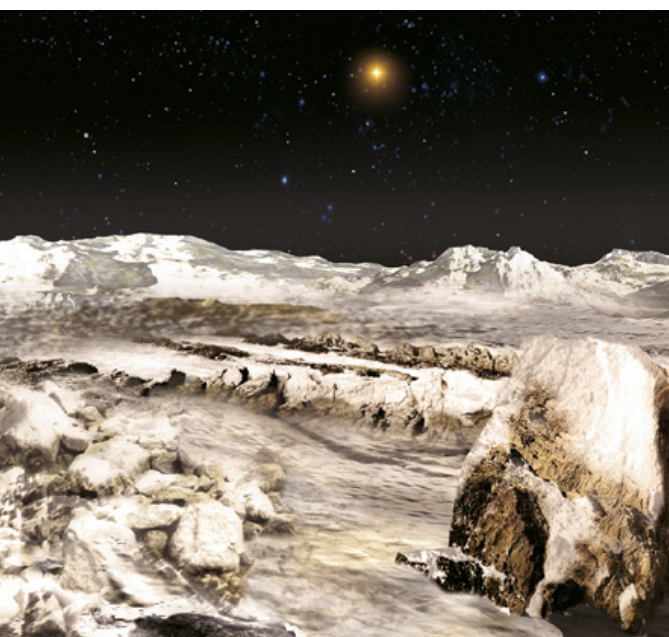
Пластовете замръзнал метан добиват кафяв и жълт цвят заради ултравиолетовото облъчване на затворените в леда молекули. Скалистата топография, активните гейзери и разломът в далечината показват, че на Плутон има динамични геологични процеси, които изличават кратерите от сблъсъците.

ОБВЕТРЕНА ПОВЪРХНОСТ

Когато ледовете преминават от твърдо в газообразно състояние, е възможно да се породят силни ветрове, които извайват кората на Плутон. Ерозираните върхове са останки от гревни кратери, като на по-голяма височина се образува воден лед. Ултравиолетовата радиация извлича водорода от замръзалия метан и оставя петна тъмен въглероден прах.

ВЪЛНИСТА ПОВЪРХНОСТ

Докато ледовете на Плутон непрекъснато променят състоянието си, те може би запълват низините и заглаждат повърхността до вълнист терен. Ледовете в различна степен реагират със слънчевата светлина и космическата радиация и образуват леден чакъл (на преден план).

ТРЕСКА ЗА ХРАНА

*Косатките показват интелигентността си,
като работят заедно, за да си хванат плячка*

Текст: *Вирджиния Морел*

Снимки: *Пол Никлин*

ДА РАЗБЕРЕМ
ДЕЛФИНИТЕ

ИНТЕЛИГЕНТНОСТ

В ПЛЕН

КУЛТУРА

Поредица от три части

В западната литература не се говори за косатки. Въпреки че приличат на митични създания със своите гладки тела, цветове като на панда и усмивки с остри зъби, китовете убийци не фигурират като герои във великите западни романи. Няма косатков еквивалент на Моби Дик – големия бял кит.

Но много от нас са си създали представа за косатките, оформена от филми с тяхно участие, докато изнасят представления в аквариуми, плувайки в безкрайни кръгове в малки, стерилни басейни и подскачайки, за да ни забавляват. Според някои мнения косатките в плен понасят жестоки психологически травми заради безрадостния си, ограничен живот.

А това е ужасно тъжно, защото, когато си с косатките на свобода, усещаш това, което нито едно представление не може да улови: техния дух и проникателност, радостта и хитростта им, любовта им към открития океан, към лова и към живота.

В един студен януарски ден се оказах заобиколена от стотици черно-бели китове убийци – *Orcinus orca*, всъщност не кит, а най-големия вид делфин, – които се стрелкаха във водите на норвежкия фиорд Андфьорден, на 320 км северно от Полярния кръг. Гърбовете и високите им гръбни перки блестяха в арктическия полумрак, докато се гмуркаха, изплуваха и работеха в екип, за да подкарат, зашеметят и погълнат сребристите херинги.

От време на време някоя косатка удряше повърхността с опашката си. Косатките

извършват подобни удари с опашки и под водата – те са истински погребален звън за херингата, казва Тиу Симиле, биолог, изучаващ китовете, която е помогнала да се сложи началото на проучванията на косатките в Норвегия и е експерт в един от методите им за лов, наречен „въртележка“. Силата на ударите невинаги убива рибите, каза тя, но зашеметява много от тях и ги прави лесна плячка. „Всяка косатка си има роля – обяснява тя. – Прилича на балет, затова трябва да се движат по много съгласуван начин, да общуват и да вземат решения кое е следващото нещо, което да направят.“

Въпреки голямото количество херинга, за косатките не е лесно да хванат рибите, които са по-бързи плувци и се събират в защитни, подобни на стени пасажи. Косатките не могат просто да им се нахвърлят и да се нагълтат с голямо количество риба и морска вода. Вместо това, подобно на овчарски кучета, събиращи стадо, те подкарават пасажите в стегнати групи, които могат да контролират. „Косатките трябва да попречат на рибите да се гмурнат – каза Симиле, – затова ги принуждават да изплуват на повърхността и ги държат там под формата на кълбо, като кръжат около тях.“

ВЪРТЕЛЕЖКА (Норвегия)

1 Разделяне

В зимните води край норвежкото крайбрежие косатки действат в екип – често в групи от три до девет, – за да обработят херингата. Те общуват непрекъснато и първата им стъпка е да отделят група риби от по-големия пасаж.

2 Подкарване

Плувайки в бързи кръгове, косатките събират по-малката група херинги в гъсто кълбо, което я прави по-лесна за контролиране и за рибата е по-трудно да избяга. Косатките издухват мехурчета, показват белите си коремци и пляскат по повърхността с опашки, за да изплашат плячката.

КАК ЛОВУВАТ

Косатка матриарх води групата, докато тя събира пасаж херинги в стегнато кълбо и ги избутва към повърхността. Тази техника, наречена въртележка, е само един от многото методи, използвани от косатките по света при ловуването и хващането на плячката.

ВДИГАНЕ НА ВЪЛНИ (В антарктическите води)

Косатките плуват в групи до седем към плаващи ледени късове, като създават вълни, които разбиват късовете на по-малки парчета и накрая събарят от леда тюлените на Уедъл – любима плячка – точно пред членовете на пасажа, чакащи в засада.

ИЗТЛАСКВАНЕ НА БРЕГА (Пунта Норте, Аржентина, и о-ви Крозе, Индийски океан)

Косатки подгонват морски лъвове или тюлени към разпенения прибой, улавяйки ги точно преди да стигнат брега. Като цяло косатките са способни да преценяват момента на атаката и да ориентират телата си така, че да не засенчат задъгъто.

Тъй като гърбатите китове използват метод, близък до въртележката, Симиле предположи, че може да си сътрудничат с косатките. Или пък косатките и китовете може да „похапват пътем“, като просто подкарват огромния пасаж и го събират в по-стегната група, а после плясват с опашки повърхността на кълбото от херинга за една бърза закуска, преди да отплуват натагък. „Но похапването пътем отнема повече енергия от въртележката – каза Симиле. – А и при толкова много херинга въртележката би била по-разумният подход.“

Но косатките така и не се задържаха наоколо достатъчно, за да направят въртележка. Те, гърбатите китове и финвалите продължиха да се стрелкат покрай нас, като от време на време спираха за по някоя хапка.

КОСАТКИТЕ, ЧЛЕНОВЕ на сем. *Delphinidae* – морски делфини, са най-разпространените от всички видове китоподобни. Но въпреки че

варира драматично от година на година и тя не живее целогодишно във фиордите. Където и да отиде, косатките я следват.

Прекомерният риболов в началото на 60-те нарушил този модел и за известно време косатките изчезнали от норвежките фиорди. В началото на 80-те популациите на херингата се възстановили и отново започнали да се забелязват косатки във фиордите южно от Андфьорден. Симиле, която е родена във Финландия, тогава била студентка последна година и изследвала планктона във финландските езера. Чула, че биолози започвали да правят косаткови сафарита в Норвегия, и постъпила да работи като доброволка на лодките им. Още на първия ден високата гръбна перка на една мъжка косатка пронизала водата до гумената лодка, в която била тя. Гледката я оставила без думи и изтрила всички мисли за планктон от главата ѝ.

През следващите 20 години тя всяка зима следвала косатките, докато се отпразявали към

„Една косатка плуваше толкова надалеч и толкова бързо, че си помислихме, че я дърпа кораб.“ —*Тю Симиле, биолог*

се срещат във всеки океан и на всяка географска ширина – от Арктика до Антарктика, те си остават мистерия. Дори не знаем колко отделни вида и подвидове съществуват в рамките на грубите изчисления за цялостния им брой, който се смята, че е поне 50 000.

Застрашени ли са? Никой не знае, защото изследователите започнали да ги броят едва през 70-те и не знаят колко от тях принадлежат към всеки екотип, който днес познаваме. Тук, в Северния Атлантик, може би има множество екоотипове; двете със Симиле наблюдавахме косатки, които са се специализирали в ядене на херинга. Тези косатки се срещат из Норвежко и Баренцово море и през 1990 г. наброявали може би около 3000. Около 1000 от тях – Симиле и колегите ѝ ги наричат норвежки косатки – следват херингата във фиордите. Но херингата не е предсказуема плячка. Броят ѝ може да

фиордите в преследване на херингата. Тя и колегите ѝ заснемали възможно най-много косатки, за да могат да идентифицират индивидите, освен това се гмуркали с тях и ги снимали, докато се хранят.

„В онези дни всъщност не се знаеше нищо за косатките – каза Симиле. – Казвах на хората, че те са вредни и опасни и че изяждат всичката ни риба.“

Рибарите застрелвали косатките, щом ги мернели, убивайки 346 от тях между 1978 и 1981 г., когато официалното клане приключило. Много норвежци продължили да смятат косатките за ненаситни ловци на херинга до 1992 г. През въпросната година един телевизионен канал излъчил кадри от проучването на Симиле, които показвали как те изгънчено си хапват рибите една по една, вместо лакомо да поглъщат цели пасажки.

Докато косатките заемат позиция около пасаж херинга, те поддържат близкия контакт помежду си със звуци, подсвирквания и ехолокационни щракания. „Всяка косатка има своя роля“ – казва финландската биоложка Туу Симиле, която проследява норвежките косатки и херинга почти всяка зима.

ОПАСНА ИГРА

Ловец от селце в Демократична република Конго (ДРК) намества маската, която ще носи, докато дебне дивеч. Консумацията на инфектирано месо от диви животни е един от начините на прехвърляне на вируса на ебола върху хората.

ДА ПРЕСЛЕД

Еболата не изчезва.

ВАШ УБИЕЦ

Тя само се крие

ТЕКСТ: ДЕЙВИД КУОМЪН СНИМКИ: ПИЙТ МЮЛЕР

През декември 2013 г. никой не предположил, че случаят с малкото момче, което се разболяло в село Мелианду в Гвинея, Западна Африка, щял да се окаже началото на зловеща епидемия, която ще опустоши три държави и ще предизвика безпокойство, страх и спорове по цял свят.

Никой не си е представял, че смъртта на това дете ще е само първата от много хиляди. Казвал се Емил Уамуно. Симптомите му били остри – силна треска, черни изпражнения, повръщане – но те биха могли да са признак и за други болести, включително малария. Тъжно е, но децата в африканските села твърде често умират от неидентифицирани трески и заболявания, придружени с диария. Но скоро сестричката на момчето също починала, а после и майка му, баба му, една селска акушерка и една медицинска сестра. Заразата се разпространила от Мелианду до други села в

Южна Гвинея. Това станало почти три месеца преди думата „ебола“ да започне да се мярка зловещо в електронната поща между Гвинея и останалата част от света.

Здравните власти, базирани в столицата на Гвинея – Конакри, и чуждите специалисти, проследяващи вирусни заболявания, не били в Мелианду, когато Емил Уамуно умрял. Но ако бяха и ако знаеха, че това е първият случай от епидемия, причинена от вируса на ебола, може би щяха да насочат навреме вниманието си към един важен въпрос: как се е разболяло това момче? Какво е правило, какво е докосвало, какво е яло?

Сред най-озадачаващите аспекти на вируса на еболата е, че той изчезва за години наред. След една епидемия през 1976 г. в тогавашен Заир (днес Демократична република Конго) и едновременен епизод със сроден нему вирус в тогавашната южна част на Судан (днес Южен Судан), поредицата от прояви на вируса на

РИСКОВИ ТРАДИЦИИ

Лечител се готви да извърши екзорсизъм на момиче в Мелиангу. Според народните вярвания много болести, включително еболатата (от която това момиче не страдаше), са по вина на магии и зли духове. Контактите при някои от традиционните практики спомагат за предаването на вируса.

усърдното старание на някои безстрашни учени вирусът на ебола никога не е бил проследен до източника му в дивата природа.

„Къде се намира, когато не инфектира хора?“ – наскоро ми каза Карл М. Джонсън. Джонсън е изтъкнат вирусолог, пионер в проучванията на еболата, бивш шеф на Отдела за специални вирусни патогени в Центъра за контрол и превенция на заболяванията (ЦКПЗ). Той оглавяваше международния екип в отговор на първоначалната епидемия през 1976 г. в Заир. Предвождаше и екипа, който изолира вируса в лабораторията на ЦКПЗ, доказа, че е нов за науката, и го нарече на скромна заирска рекичка – Ебола. Още тогава Джонсън се чудел къде е скривалището му в дивата природа. Но неотложността на човешките нужди по време на която и да е епидемия от ебола прави изследванията върху вирусната екология трудни и непопулярни. Ако си африкански селянин, не би искал да гледаш как чужденци в космически костюми методично провеждат дисекции на дребни бозайници, докато любимите ти хора биват отнасяни нанякъде в чували за трупове. Тридесет и девет години по-късно, ако и да започваме да понаучаваме някои неща, казва Джонсън, идентичността на гостоприемника резервоар „все още представлява чудовищна възпителна, спотаена някъде там“.

Дъжд от прилепи

През април 2014 г. Фабиан Леендерц пристигнал в южната част на Гвинея с екип от изследователи. Леендерц е немски ветеринар и специалист по екология на болестите от института „Робърт Кох“ в Берлин, който изучава смъртоносни зоонози сред дивите животни. Петнайсет години бил работил в националния парк „Таи“ в Брега на слоновата кост, изследвайки избухващите епидемии сред шимпанзетата и други животни. Докарал със себе си три големи возила, пълни с оборудване и хора, и два въпроса. Имало ли е скорошно измиране на шимпанзета или други животни, което е възможно да е поставило изгладнели за месо хора в риск заради инфектираните трупове? Или пък имало ли е директно предаване на

ЕБОЛАТА НЕ Е МАЛОВАЖНО БАЦИЛЧЕ. ТЯ УБИВА НЯКОИ ХОРА ЗА ДНИ, ДРУГИ ДОКАРВА ДО РЪБА НА СМЪРТТА, ПРЕДИ ДА ИЗЧЕЗНЕ.

вируса на ебола от гостоприемника резервоар, където и да се намира той, към първата човешка жертва? В този момент Леендерц не знаел нищо за Емил Уамуно. Екипът му говорил с властите и местните хора и обходил два горски резервата, без да намери доказателство за някакви значими измирания сред шимпанзетата или други едри бозайници. После пренасочили вниманието си към село Мелианду, говорили с местните хора и чули много интересна история за едно кухо дърво, пълно с прилепи.

Тези прилепи били дребни – от бързолетящата разновидност, която използва ехолокация и се храни с насекоми. Били фини като мишлета и миризливи, със завити опашки, по-дълги от мембраните на задните им крака. Екипът на Леендерц определил, че селяните вероятно говорят за анголския булдогов прилеп *Mops condylurus*. Огромен брой такива прилепи гнездели в голямо кухо дърво до пътека близо до селото. После, само седмици по-рано, дървото било изгорено вероятно защото някой се е опитвал да събира мед. От горящото дърво се изсипал, по спомените на хората, „дъжд от прилепи“. Селяните казали на екипа на Леендерц, че децата, вероятно сред тях и Емил Уамуно, играели в хралупата на дървото, понякога улавяйки и прилепи. Дори ги печали на клечка и ги ядели.

Но групата на Льороа се върнала. В крайна сметка екипът му направил три теренни проучвания в граничния район, улавяйки и вземайки проби от над 1000 животни, включително 679 прилепа, върху които и Льороа вече бил съсредоточил вниманието си. В 16 от тези прилепи, принадлежащи към три различни плодоядни вида, те открили антитела – протеини, „изпратени“ от имунната система – които били реагирали срещу вируса на ебола. В 13 други прилепа открили много къси фрагменти от РНК на ебола. Важно е да отбележим, че тези два вида доказателства – антитела и фрагменти от вирус – са аналог на това да се открият стъпки от Йети в снега. Може и да имали в ръцете си реално доказателство, но може и да нямали. Да се изолира вирусът – тоест да се отгледа жива и заразна ебола от тъканна проба – е по-високият стандарт за доказателство, почти като да намериш истински крак на Йети, прикачен към реален Йети, хванат в капан. Групата на Льороа не успяла да отгледа жив вирус от пробите. Но през 2005 г. сп. „Нейчър“ публикувало доклад за тези резултати, написан от Льороа, но със Суонапул

и Павеска, посочени като съавтори, наречен „Плодоядните прилепи като резервоар за вируса на ебола“. Този доклад, въпреки че бил предпазлив и условен, е първоизточникът на всички онези безотговорни, прекалено уверени твърдения, които сте виждали в популярните медии през последната година, че вирусът на ебола живее в плодоядните прилепи.

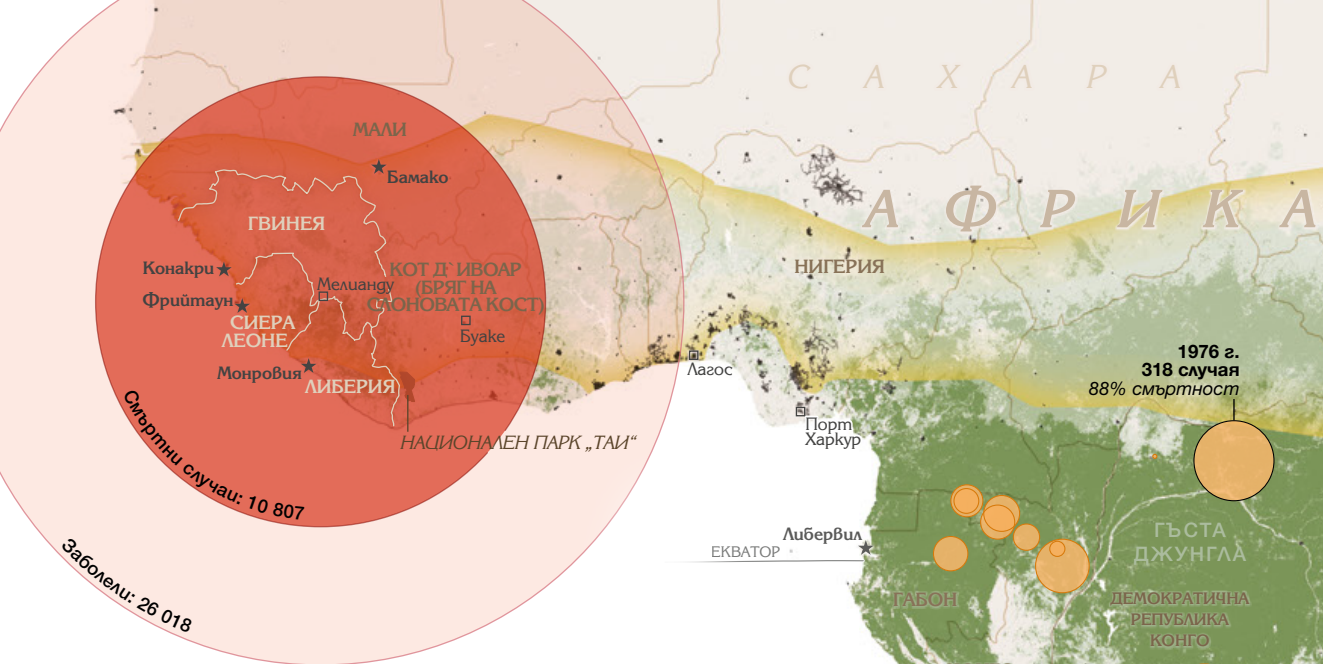
Може да е така. Може и да не е. Самият доклад казва: „Може би.“

„Значи сте се опитали да изолирате жив вирус?“ – попитах Льороа по време на престоя ми в Габон. Той е любезен французин, понастоящем директор на Международния център за медицински изследвания във Франсвил. „Да. Много, много, много пъти се опитвах да изолирам вируса – каза той, – но така и не успях. Защото вирусният товар беше много, много нисък.“ Вирусен товар е количеството на вируса в плътните тъкани или в кръвта на съществото, а то обикновено е много по-ниско в гостоприемника резервоар, отколкото в животно или човек, страдащи от остра инфекция. Това е само една от трите причини откриването на *(Продължава на стр. 98)*

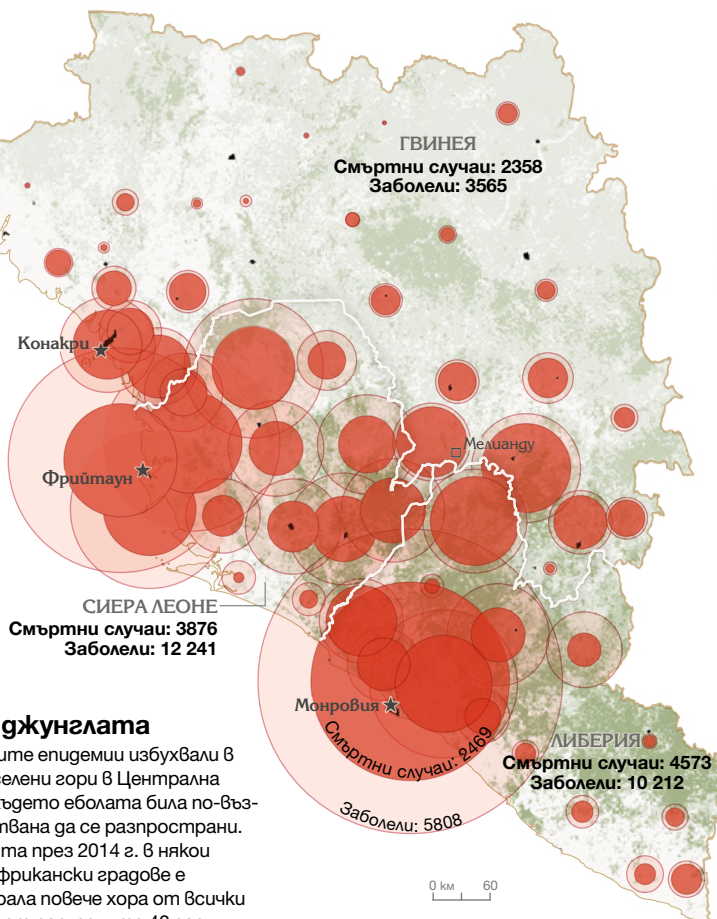
ОПАСНО БЛИЗКА МЪКА

Ялала Терезе спи до мъртвия си брат, оставен за поклонение. Братът не е починал от ебола, но ако беше, такъв тесен контакт – честа практика в Западна Африка, както и в ДРК – би я изложил на риск от инфекция.

Смъртни случаи: 10 807
Заболели: 26 018

В ДЕТАЙЛИ ДОЛУ
**НАСТОЯЩА
ЕПИДЕМИЯ
ОТ ЕБОЛА**
От март 2014 до днес*

ГВИНЕЯ
Смъртни случаи: 2358
Заболели: 3565

Фрийтаун
Смъртни случаи: 3876
Заболели: 12 241

СИЕРА ЛЕОНЕ
Смъртни случаи: 2469
Заболели: 5808

Монровия
Смъртни случаи: 4573
Заболели: 10 212

ЛИБЕРИЯ
Смъртни случаи: 4573
Заболели: 10 212

Извън джунглата

Преишните епидемии избухвали в рядко населени гори в Централна Африка, където еболата била по-възпрепятствана да се разпространи. Епидемията през 2014 г. в някои западноафрикански градове е инфектирала повече хора от всички епидемии от последните 40 години.

*ОБЩ БРОЙ НА ВСИЧКИ ПОТВЪРДЕНИ, ВЕРОЯТНИ И ПРЕПОЛАГАЕМИ СЛУЧАИ НА ЗАБОЛЕЛИ И ПОЧИНАЛИ ДО 19 АПРИЛ 2015 Г. СЗО ДОКЛАДВА ЗА ПЪРВИТЕ СЛУЧАИ ПРЕЗ МАРТ 2014 Г.

сиви телца се плъзгаха надолу по найлона и тупваха във ведрото.

За следващата фаза Леендерц и Ду се оборудваха с медицински ръкавици, респираторни маски, медицински престилки и очила. На светлината на голата крушка над импровизираната им лабораторна маса те започнаха да обработват прилепите: претегляха и измерваха всеки индивид, отбелязваха пола и приблизителната му възраст, инжектираха му електронен чип с размерите на зрънце кимион за последваща идентификация и най-важното – вземаха кръв от вена в миниатюрната ръчичка на животното. С едно добре прицелено убождане с тънка игла се появяваше капка кръв, която се събираше с фина пипета. Ду и Леендерц работеха заедно, близо един до друг, споделяйки задачите си с доверие, и ми се стори, че ако тя убодеше два пъти вената и пропуснеше втория път, улучвайки вместо това пръста на Леендерц, той би могъл да получи убождане, заредено с вируси на ебола. Но тя не сгреша.

Кръвта отиваше в малки епруветки за незабавно замразяване в резервоар с течен азот

с цел последващо изследване в Берлин. Малка част от всички уловени прилепи бяха умъртвявани и дисектирани, за да може парченца от вътрешните им органи, особено от черния дроб и далака, където често се концентрират вирусите, да бъдат добавени към плячката от замразени проби. Останалите прилепи биваха освобождавани. Ако кръвна проба от един дисектиран индивид по-късно се окажеше позитивна за антитела или вирусни фрагменти, тогава органите му биха били използвани в опит (по-опасен и по-скъп, извършван само в лаборатория от четвърто ниво на безопасност) да се изолира жив вирус на ебола.

След няколко прилепа Леендерц отстъпи от обработката на животните и позволи на един абсолюент от Брега на слоновата кост – Леонс Куадио, висок, с приятни маниери и тънък като вейка – да заеме мястото му. В крайна сметка това беше и тренировъчна мисия, а не само научно изследване. Куадио вече имаше добри умения и когато влезе в ритъм, споделяйки тези изискващи внимание задачи в топлата африканска нощ, забелязах фланелката под медицинската му престилка, на която

A close-up, low-angle shot of a person's hand holding a long-barreled rifle. The person is wearing a dark, fringed coat and a dark glove. The background is a soft-focus field of tall, golden-brown grasses under bright, natural light. The overall mood is serene and historical.

Скот Олсън е зъболекар от Дилън,
Монтана. Когато е в ролята си на
планинец, лагерното му име е Док Айвъри.
Тук Док се отправя с кучето си Юми да
провери капаните за бобри в ледените
потоци на голината Руби в Монтана.

със старите, автентични неща – нещата, на които вече не се учим.

Наистина Асоциацията на американските планинци (ААП) се бори да запази „традициите и обичаите на най-безстрашните пионери и смели изследователи на нацията“ и „изповядва братската концепция за предаване, споделяне и научаване на уменията, необходими за да оцелееш и да живееш както великите американски планинци някога“.

За повечето участници интересът към тези отминали времена възникнал в младините им. „Когато растях, четях книги за Дейви Крокет, Кит Карсън и Даниъл Буун – казва Скот „Док Айвъри“ Олсън, зъболекар от Дилън, Монтана, и член на ААП от 25 години. – И осъзнах, че съм се родил твърде късно.“

Западната търговия с кожи започнала след експедицията на Люис и Кларк през 1805–1806 г. През 1825 г. първата ежегодна среща на траперите се провела край Макинън, Уайоминг. Наречено „Рандевуто край Рендавууз Крийк“, това било шумно и весело събиране, продължавашо няколко дни – шанс за планинците да продадат събраните кожи, да погълнат запасите си и да се съберат отново с хора след самотните месеци в пустошта.

Търговията с кожи замряла в средата на XIX в., когато модата се променила и цените на кожите спаднали главоломно. Но през 1968 г. заветът ѝ бил възроден. Тогава Уолт Хейуърт основал ААП заедно с още шестима други видни любители на живота на открито, запалени по историята.

Днес организацията обхваща цялата страна и има местни бригади,

събирания във всеки щат и ежегодна национална среща. Всички следват един и същ кодекс на планинците. Но регионалните различия имат значение, казва Майк „Тю Мигел“ (чичо Майк) Морган – трапер и бивш военноморски капитан, който се присъединил към Монтанската бригада на приятеля си Олсън през 1998 г. „Тук, на Запад – казва той, – правим възстановка на търговията с кожи, такава, каквато е била в Скалистите планини. Това означава, че носим кожи с косъм и лицеви кожи и учим западните традиции“ – как се дере мускусен воден плъх, как се язди кон, как се хвърля нож и се управлява кръгла лодка от бизонова кожа.

За да се присъедини към ААП, желаещият се нуждае от член на организацията, който да го спонсорира и обучава. Но независимо от ранга, целта винаги е една и съща. „Искаме да възпроизведем историята по най-реалистичния възможен начин – казва Морган – и да предадем нататък ценни, но забравени умения, така че бъдещите поколения да имат достъп до миналото.“ □

Участници в пресъздаването на търговията с кожи (по часовника, от горе вляво): В Кантън, Канзас, бившият сонарен техник от Военния флот Лари Хансън, на 74 г., е облечен в истинска еленова кожа. В Лима Пийкс, Монтана, Райлийн Ашбърн – художничка, която почина през март – се освежава, докато Конан Асмюсън и майка му Гейл си почиват. На сбирките жените се обличат като американски индианки.

След като беше яздил 55 км през този ден, Рик „Ястреба“ Хърст (прав) и трима други участници си почивват, докато конете им пасат в Лима, Монтана. И ездачите, и конете трябва да са във върхова форма, за да следват оригиналните маршрути на западните планинци от XIX в. – като Джегидая Смит.

